

Anna Strumińska-Doktór

Edukacja środowiskowa w katechezie szkolnej

Studia Ecologiae et Bioethicae 4, 503-515

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna STRUMIŃSKA-DOKTÓR
Szkoła Podstawowa nr 148 w Warszawie

Edukacja środowiskowa w katechezie szkolnej

Powrót religii po wielu latach do szkoły był przyjęty z mieszanymi uczuciami. Fakt ten wywołał dyskusje wśród wierzących jak i niewierzących nad celowością wprowadzania nowego przedmiotu. Nie tylko nauczyciele, ale i rodzice zastanawiali się, czy religia w placówce oświatowej przyniesie efekty. Dzisiaj nadal są zwolennicy i przeciwnicy katechezy w szkole, nawet wśród części duchowieństwa. Atmosfera tego budynku przeszkadza uduchowieniu, a traktowanie katechezy jako jednej z wielu lekcji wręcz uniemożliwia prawdziwe przeżywanie modlitwy. Odrabianie jakiejś zaległej pracy, rozmowy, oczekiwanie na dzwonek, zakłócają klimat lekcji religii.

Ale my, nauczyciele, pokładamy wielkie nadzieje w szkolnej katechezie jako dopełnieniu procesu edukacyjnego o treści moralne, etyczne, a szczególnie o wartości wychowawcze.

Od roku 2001 katecheza szkolna realizowana jest w oparciu o dokumenty Kościoła Katolickiego w Polsce, tj.:

- Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce (Konferencja Episkopatu Polski – Łowicz, 20 czerwca 2001 r.);
- Podstawa Programowa Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce (Konferencja Episkopatu Polski – Łowicz, 20 czerwca 2001 r.);
- Program nauczania religii (Komisja Wychowania Katolickiego, Konferencja Episkopatu Polski – Radom, 20 września 2001 r.).

Jan Paweł II w adhoracji *Catechesi tradendae* (1980, s. 19) określa katechezę jako „wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”.

W Dyrektorium ogólnym o katechizacji zawarte są następujące zadania katechezy:

- rozwijanie poznania wiary;
- wychowanie liturgiczne;
- formacja moralna;
- nauczanie modlitwy;

- wychowanie do życia wspólnotowego;
- wprowadzenie do misji.

Rozwijanie poznania wiary łączy się z wielką odpowiedzialnością katechety, ukazującego jedność rozumu i wiary. Aby poznać prawdę, należy posługiwać się zarówno rozumem jak i wiarą, które tylko razem mogą doprowadzić do pełnego rozwoju jednostki. Wychowanie liturgiczne dokonuje się nie tylko przez nauczanie, ale także czynny udział w liturgii. Rozumem posługujemy się, objaśniając ją, aby nie stała się zbiorem czynności niejasnych i magicznych. Katecheza kształtująca postawy i umiejętności powinna stać się podwaliną, umożliwiającą udział w liturgii oraz realizację nabytych doświadczeń w życiu codziennym. Wychowanie moralne podczas szkolnej katechezy powinno przybliżyć wartości ludzkie. Posiadanie wiedzy o tym, co jest dobre, a co złe, nie jest wartością, gdy nie korzystamy z wiedzy w życiu. W wyjaśnianiu prawd świata powinny być podkreślane nie tylko elementy nadprzyrodzone, ale i elementy naturalne.

Nauczanie modlitwy jest bardzo ważnym zadaniem dla katechetów, jej sensu i celowości należy uczyć już małe dzieci. Coraz większy opór napotyka wychowanie do modlitwy w polskich domach. Ludzie, mimo określania siebie katolikami i chrześcijanami, nie celebryją praktyk modlitwy, a w wielu domach ta praktyka zanika.

Wychodząc naprzeciw zaspokojeniu naturalnej potrzeby pomocy i zgodnego życia w różnych społecznościach, katecheza zajmuje się wychowaniem do życia wspólnotowego. Zwraca szczególną uwagę na umacnianie więzi rodzinnych, międzyludzkich i szacunek należny seniorom rodu.

Z analizy zadań katechezy wynika, że powinny być one ujmowane szczególnie na poziomie szkoły podstawowej, nie tylko w aspekcie nadprzyrodzonym, ale także naturalnym.

Podstawa programowa w danym etapie edukacji zawiera następujące zagadnienia:

- charakterystykę psychologiczną dzieci i młodzieży;
- treści nauczania religii;
- korelacje ze szkolnymi przedmiotami ogólnokształcącymi;
- korelacje ze ścieżkami edukacyjnymi;
- propozycje współpracy środowisk katechetycznych.

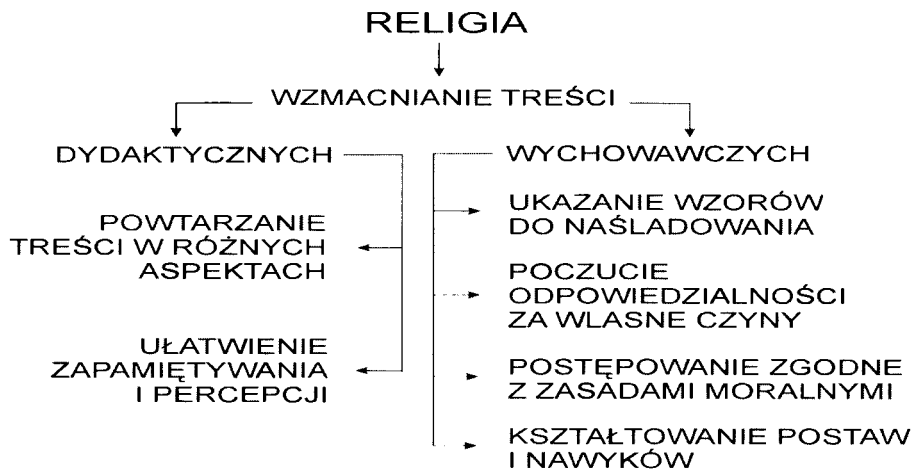
Podstawa programowa pozwala nauczycielom elastycznie podchodzić do programów nauczania, umożliwiając modyfikowanie i dokonywanie zmian w oparciu o nią.

Dziecko na etapie szkoły podstawowej dobrze czuje się w świecie konkretów, stąd bardzo istotna rola katechety. W kształtowaniu postaw religijnych należy wykorzystywać naturalną chęć działania, poznawania świata oraz potrzebę kontaktów społecznych.

Wprowadzenie ciekawych form i metod nauczania oraz odpowiedni dobór treści wpływa na percepcję najmłodszych oraz zainteresowanie tematyką religijną. Uczniowie potrzebują bohaterów, z którymi mogliby się utożsamiać. Warto, aby katecheci zwrócili uwagę na konieczność dostarczenia wzorców do naśladowania i przykładów życia w wierze.

Wyraźnie zarysowuje się nie tylko dla religii, ale i edukacji ogólnoszkolnej wspólne dążenie do ukształtowania prawidłowych postaw.

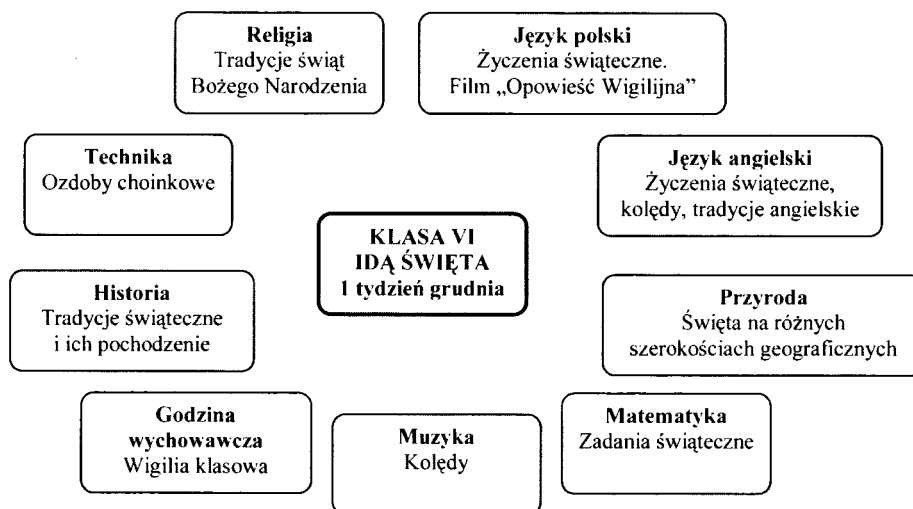
Po dokonaniu analizy dokumentów, odnoszących się do katechezy, można spodziewać się, że religia w szkole będzie wspierała nie tylko proces dydaktyczny, ale przede wszystkim wychowawczy [ryc. 1]. Katecheza szkolna powinna realizować zadania, zapisane w dokumentach kościelnych oraz te, które są ważne dla szkoły. Uwzględniając wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii i dydaktyki, katecheta dostosowuje treści do percepcji katechizowanych. Nauczyciel religii realizuje założenia programu wychowawczo-opiekuńczego i dydaktycznego, włączając się aktywnie w życie szkoły.

Ryc. 1 Rola katechezy szkolnej

Treści z zakresu edukacji ekologicznej od niedawna pojawiły się na lekcjach religii. Troska o przyrodę i jej związek z człowiekiem, podejmującym nie zawsze słuszne decyzje, zajmuje dużo miejsca w nauczaniu Jana Pawła II. Człowiek odpowiedzialny jest wobec współczesnych i przyszłych pokoleń za ofiarowane mu przez Stwórcę środowisko życia (Skowroński, 2006, s. 67). Jan Paweł II w Orędziu na XXIII Światowym Dniu Pokoju podkreślał, że „*istnieje pilna potrzeba kształtowania postawy i odpowiedzialności ekologicznej: odpowiedzialności wobec siebie samych, odpowiedzialności wobec innych i odpowiedzialności wobec środowiska*” (s. 12).

Problematyka tematycznie związana z ekologią, ochroną środowiska i rolą człowieka często podejmowana była przez Papieża w encyklikach, przemówieniach i wystąpieniach. Eksponowano w nich znaczenie środowiska naturalnego dla człowieka oraz potrzebę podejmowania działań w celu jego zachowania w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń. Przemówienie Ojca Świętego, wygłoszone podczas Liturgii w czasie pielgrzymki w roku 1999, wyraźnie wskazuje na odpowiedzialność człowieka za stan środowiska: *Jeśli mówimy o odpowiedzialności przed Bogiem, to mamy świadomość, że to już nie chodzi tylko o to, co we współczesnym języku zwykło się nazywać ekologią. Nie wystarczy upatrywać niszczenia świata jedynie w nadmiernym uprzemysłowieniu, bezkrytycznym stosowaniu w przemyśle i rolnictwie zdobyczy naukowych i technicznych czy w pogoni za bogactwem bez liczenia się ze skutkami działań w przyszłości. Chociaż nie można zaprzeczyć, że takie działania przynoszą wielkie szkody, to łatwo jednak dostrzec, że ich źródło leży głębiej, w samej postawie człowieka* (s. 155). Wobec tak wielkiej rangi problemu, ekologiczne katechezy coraz częściej pojawiają się na lekcjach religii i powinny uświadamiać uczniom rolę człowieka w środowisku, które go otacza. Ich celem jest uświadomienie znaczenia rozumu w podejmowaniu działań na rzecz środowiska naturalnego. Korelacja międzyprzedmiotowa obejmuje także treści religijne [ryc. 2]. Katecheta powinien uwzględniać korelację treści religijnych z treściami innych przedmiotów (Śmiech, 2003, s. 45) zarówno podczas lekcji, jak i zajęć pozalekcyjnych.

Ryc. 2 Przykład korelacji międzyprzedmiotowej

W trakcie realizacji celów i treści katechetycznych w klasach IV-VI jednocześnie realizowane są treści z przyrody i ścieżek: ekologicznej, prozdrowotnej, wychowania do życia w społeczeństwie [tabela 1]. Przenikanie i uzupełnianie się tej samej tematyki podczas różnych lekcji pozwala na pełną realizację edukacji środowiskowej. Pojęcie *edukacji środowiskowej* zdaniem prof. J. M. Dołęgi (2002, s. 49) obejmuje wyrażenia takie, jak: edukacja ekologiczna, edukacja sozologiczna i pewne aspekty terminu środowiska. Edukacja środowiskowa zawiera w swojej treści aspekty: biologiczny, abiotyczny, sozologiczny i społeczny.

Tabela 1. Treści realizowane na lekcjach religii w ramach korelacji międzyprzedmiotowej

Lp.	Ścieżki międzyprzedmiotowe	
	Edukacja ekologiczna. Edukacja prozdrowotna.	Wychowanie do życia w społeczeństwie.
1	Rozpoznawanie własnych mocnych i słabych stron, zalet i wad; kształtowanie właściwego stosunku do własnych pozytywnych i negatywnych emocji; radzenie sobie w sytuacjach trudnych i umiejętność szukania pomocy; zachowania sprzyjające i zagrażające zdrowiu.	Prawo człowieka do intymności i ochrona tego prawa; postawy asertywne.
2	Problemy i potrzeby kolegów niepełnosprawnych, osób chorych i starszych.	Istota koleżeństwa i przyjaźni, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpraca, empatia.
3	Higiena ciała, odzieży, obuwia, miejsca pracy i wypoczynku.	Odpowiedzialność za własny rozwój. Samowychowanie.
4	Bezpieczeństwo na drodze, podczas gier i zabaw ruchowych.	Podstawowe funkcje rodziny z podkreśleniem miejsca dziecka w rodzinie.
5	Podstawowe zasady i reguły obowiązujące w relacjach międzyludzkich.	Wież rodzinna, związki uczuciowe i inne relacje w rodzinie; konflikty i ich rozwiązywanie.
6	Przyczyny (namawianie i presja ze strony osób) i skutki używania środków psychoaktywnych i nadużywania leków oraz innych nałogów.	Przekaz wartości i tradycji w rodzinie, wspólne świętowanie, spędzanie wolnego czasu.
7	Przykłady miejsc (w najbliższym otoczeniu), w których obserwuje się korzystne i niekorzystne zmiany zachodzące w środowisku przyrodniczym.	Macierzyństwo i ojcostwo. Podstawowa wiedza dotycząca budowy i funkcjonowania układu rozrodczego człowieka.
8	Degradacja środowiska – przyczyny, wpływ na zdrowie człowieka oraz jej związek z formami działalności ludzi.	Ciąża, rozwój płodu, poród, przyjęcie dziecka jako nowego członka rodziny.

Lp.	Ścieżki międzyprzedmiotowe	
	Edukacja ekologiczna. Edukacja prozdrowotna.	Wychowanie do życia w społeczeństwie.
9	Obszary chronione oraz ich znaczenie w zachowaniu różnorodności biologicznej; zasady zachowania się na obszarach chronionych.	Różnice i podobieństwa między chłopcami i dziewczętami. Identyfikacja z własną płcią. Akceptacja i szacunek dla ciała.
10		Zmiany fizyczne i psychiczne okresu dojrzewania. Zróżnicowane, indywidualne tempo rozwoju.
11		Higiena okresu dojrzewania.
12		Mass media – zasady i kryteria wyboru czasopism, książek, filmów i programów telewizyjnych.
13		Wartości i normy życia społecznego.
14		Jednostka, społeczeństwo, naród, państwo.
15		Jednostka i grupa. Życie w grupie (więzi, wartości, role, podejmowanie decyzji, konflikty, negocjacje).
16		Sylwetki wielkich Polaków.
17		Najbliższe otoczenie domu rodzinnego, sąsiedztwa i szkoły.
18		Elementy historii regionu i ich związki z historią i tradycją własnej rodziny.
19		Lokalne i regionalne tradycje, święta, obyczaje i zwyczaje.
20		Sylwetki osób zasłużonych dla środowiska lokalnego, regionu i kraju.

Jakość życia ludzkiego obejmuje dwa wymiary – biologiczny i duchowy. Aspekt biologiczny wynika przede wszystkim z faktu, że człowiek żyje wśród przyrody i z niej czerpie korzyści. Mimo, że celem katechezy nie jest nauczanie o świecie fizycznym i biologicznym, nie może ona pomijać tych zagadnień. Człowiek odbiera sygnały ze środowiska. Przyroda ożywiona i nieożywiona otacza go, a społeczność lokalna towarzyszy mu w codziennej aktywności, natomiast instytucje i zakłady usługowe pomagają przeżyć kolejny dzień. Aby świat materialny i biologiczny w pełni wpływał na komfort życia, musi być uzupełniony o wymiar duchowy. Katecheza może okazać się bardzo pomocna we wskazaniu właściwej drogi życiowej. Człowiek otoczony zdobyczami cywilizacji powinien umieć dokonać trafnych wyborów. Jakość życia zależy od umiejętności wyboru i rezygnacji z określonych wartości. Wiedzieć to nie wszystko, trzeba jeszcze

głęboko odczuwać i chcieć żyć według wybranych zasad. Ciągłe doskonalenie duchowości wymaga pełnego zaangażowania i utalentowanego nauczyciela, który również swoim zachowaniem będzie dawał świadectwo temu, w co wierzy i wskaże wartości pożądane w dorosłym życiu. Tradycyjne wartości były i powinny być w przeszłości przekazywane przez rodziców i społeczeństwo. Dziś wymagania stawiane pedagogom w sferze wartości w wychowaniu są na miarę herosów, jeśli mieliby oni sprostać oczekiwaniom społecznym. Wszyscy nauczyciele, a przede wszystkim katecheci, jako pierwsi mają uświadamiać uczniom, że technologia i materializm to nie wszystko (Tillman, Colomina, 2004, s. 33). Nauczyciele religii uwalniają energię i uniwersalne wartości, które tkwią w każdej jednostce i wspomagają jej rozwój emocjonalny.

Zagrożenie światowym kryzysem ekologicznym wpływa na konieczność intensywnej edukacji ekologicznej także w ramach lekcji religii, ponieważ zadaniem katechezy jest szeroko rozumiane budowanie nowego modelu społeczeństwa. Zagrożenia dla człowieka, jego życia i zdrowia oraz środowiska, w którym żyje, wynikają z jego działalności. Katecheza powinna ukazać sposoby rozwiązywania codziennych problemów oraz pomóc w trafnym wyborze wartości. Aby uczniowie zaakceptowali je, muszą doświadczyć ich na wiele sposobów. Dorosłe życie będzie pełne wartości wyniesionych z dzieciństwa, gdy wokół dziecko będzie obserwowało wzorce osób reprezentujących te wartości oraz nabędzie umiejętności społeczne, umożliwiające ich uzewnętrznianie. Katecheza jest w tym bardzo pomocna, gdyż może człowieka przekonać, iż większą wartością jest bycie niż posiadanie (Zięba, 1993, s. 21). Problematyka ekologiczna ma więc oprócz innych także swój wymiar moralny i należy on do najważniejszych. Powinno się rozpatrywać ją w kontekście odpowiedzialności za życie. Refleksja moralna, dotycząca ekologii, zmierza do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych, mówiących o stosunku człowieka do świata oraz do sformułowania ogólnych zasad, regulujących odniesienie człowieka do środowiska naturalnego (Jurczyk, 1992, s. 364).

Zainteresowania dzieci otaczającym światem, życiem zwierząt i roślin katecheta powinien wykorzystać w celu zaciekawienia przyrodą. Interpretując słowa katechizmu – „Piękność i wspaniałość ziemi, jej użyteczność i skarby są w Piśmie św. stałym motywem składania chwały i dziękczynienia Bogu, Stworzycielowi nieba i ziemi” – można przeprowadzić szereg lekcji o tematyce chwalącej piękno dzieła Bożego [ryc. 3]

Ks. Jurczyk (1992, s. 365) sformułował postulaty, bez których realizacja zadań w zakresie moralności ekologicznej nie przyniesie oczekiwanych skutków. Są to:

- pogłębienie wiary w stworzenie i odkupienie świata;
- przeżycie wewnętrznej przemiany, aby stać się bardziej solidarnym z człowiekiem i naturą;
- tworzenie i pielęgnowanie duchowości ekologicznej, której wzorem i patronem jest św. Franciszek z Asyżu;
- rozwijanie pedagogiki środowiska naturalnego.

Ryc. 3 Wizualizacja zajęć katechezy na temat piękna przyrody

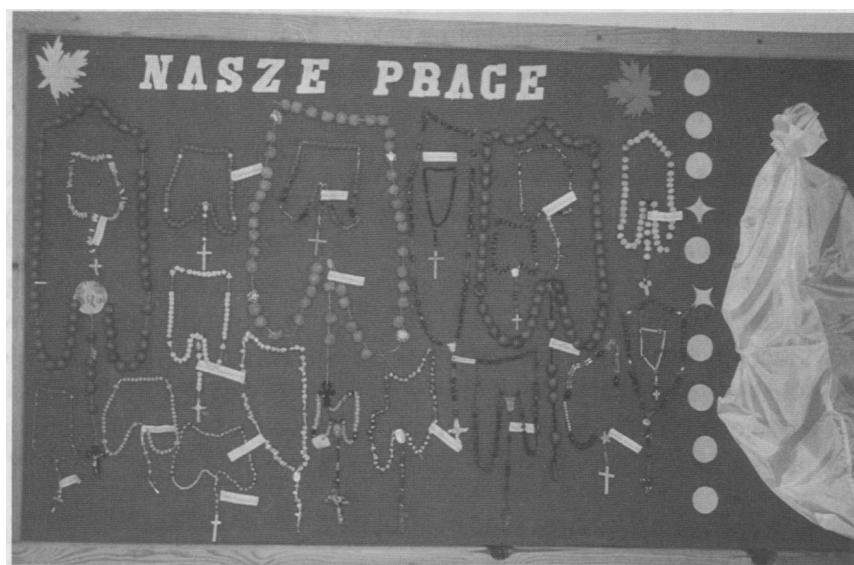
Katechezy ekologiczne, mimo coraz częściej wspomnianego kryzysu ekologicznego, nie powinny wpływać pesymistycznie na podopiecznych. Ich rolą jest dodanie nadziei i przekonanie o możliwości poprawy oraz chrześcijańskiego optymizmu, będącego motywacją do działań proekologicznych. Edukacja podczas lekcji religii powinna wskazywać rozwiązania, wpływające na zachowania człowieka oraz warunkujące możliwości przetrwania następnym pokoleniom. Ponieważ uważa się, że przyczyną zniszczeń środowiska jest brak świadomości ekologicznej, to ważne jest, aby lekcja religii wyrabiała elementarne nawyki i postawy prośrodowiskowe. Nauczyciel powinien wpajać uczniom uczucia czci, szacunku i miłości do przyrody ożywionej i nieożywionej.

Podczas katechezy jest wiele okazji do kształcenia postaw prośrodowiskowych. Najmłodszym należy uświadomić wielkie znaczenie „małych spraw”. To one budują nasze codzienne życie i wpływają na jego komfort. Nasze małe gesty proekologiczne zmieniają środowisko lokalne, wpływają na jego stan. Ukazanie skutków pozytywnych i negatywnych bezpośrednio w środowisku budzi wielkie emocje. Uświadamia to rolę naszych lokalnych działań dla globalnej odnowy środowiska.

Wykorzystując dziecięcą ciekawość świata w wieku wczesnoszkolnym, można w czasie katechezy przekazać treści zawarte w biblii na temat pochodzenia świata. Rozbudzenie podziwu dla Stwórcy poprzez ukazywanie piękna świata powinno wywołać wdzięczność oraz szacunek dla przyrody. Zainteresowanie światem należy wykorzystać wychodząc w teren, aby dzieci bezpośrednio obcowali z darem otrzymanym od Stwórcy. Najlepiej zapamiętują one treści, aktywnie odkrywając dar otrzymany od Boga. Świadectwo bycia chrześcijaninem dzieci dają nie tylko

podczas uczestniczenia w niedzielnej mszy, ale także podczas odkrywanie Boga w codziennym poznawaniu przyrody i okazywaniu wrażliwości na los wszystkich stworzeń. Katecheza szkolna jest dobrym miejscem, aby ukazać im wspólny byt wszystkich istot. Podkreślenie wielości gatunków roślin i zwierząt daje możliwość pokazania chęci Stwórcy, aby ludzie nauczyli się żyć w przyjaźni z przyrodą i otaczali ją ochroną przed zniszczeniem. Ukazanie miłości Bożej wobec ludzi ukierunkowuje uczucia dzieci, uczy, by do wszystkich istot żywych podchodzić z miłością. Rozbudzenie uczuć u maluchów łączy się bezpośrednio z wielkim zaangażowaniem nauczyciela. Katecheta podczas wycieczki powinien ukazać piękno przyrody, a za jej pośrednictwem wyjątkowe piękno świata, Najmłodszy intuicyjnie odczuwają krzywdę, jaką człowiek wyrządza przyrodzie. Wystarczy tylko niezauważenie pokierować myśli w stronę Stwórcy, który na pewno jest niezadowolony, gdy niszczy my Jego dzieło. Nauczyciel elastycznie powinien korzystać z wiedzy przyrodniczej, humanistycznej i społecznej. Piękno przyrody opisywane jest w polskiej poezji i prozie dziecięcej. Często utwory te są uczniom znane z wczesnego dzieciństwa, a wspomnienie czytającej babci dodatkowo wzbudza silne emocje.

Potrzeba tylko przewodnika duchowego, który wskaże w utworach fragmenty, opiewające piękno stworzonego świata i wyzwajające radość z możliwości korzystania z niego. „Bóg chciałby”, aby dzieci odnajdywały radość we wszystkim, co jest stworzone, a je do tego potrzebny jest przewodnik, którym powinien być właśnie katecheta. Wyjście w teren wiąże się z poznawaniem przyrody. Nauczyciele mogą wykorzystać dary jesieni do wykonania różańców, a przy tym ćwiczyć rozpoznawanie wybranych roślin po owocach i nasionach [ryc. 4].

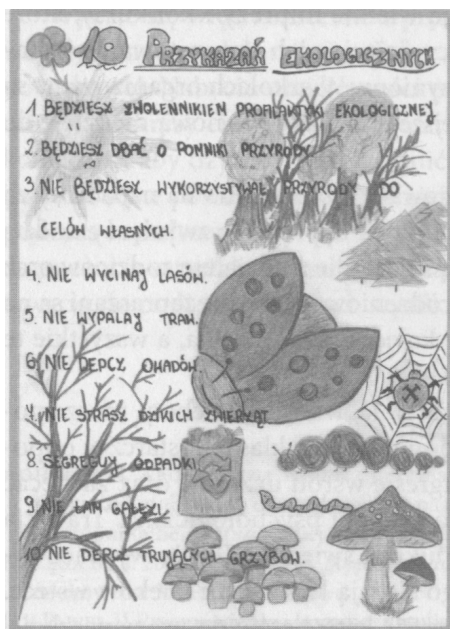
Ryc. 4 Różańce wykonane przez uczniów z wykorzystaniem darów jesieni

W realizacji tematyki środowiskowej pomocą może służyć analiza życia św. Franciszka. Traktował On przyrodę jako cudowny dar pochodzący od Boga, a Jego ogromna miłość do Stwórcy była podstawą miłości do stworzenia. W każdym, nawet najmniejszym Bożym dziele, dopatrywał się dobroci Boga (Opoka, 1993, s. 68). Przybliżenie dzieciom pojęcia „świętości” może stać się podstawą do analizy własnego zachowania i zmiany cech negatywnych oraz analizy cech Świętego, które powinny być naśladowane. Uświadamiając uczniom, że świętymi nazywamy takie osoby, które ukochały Pana Boga i postępują zgodnie z jego nakazami, szanują wszystko, co jest Jego dziełem, spodziewamy się ukształtować postawę odpowiedzialną wobec środowiska – daru od Boga Ojca. Inscenizacje w oparciu o treści prośrodowiskowe, wywołujące aktywność uczniów, wzmacniają ich percepcję. Wykorzystywanie podczas lekcji literatury z różnych źródeł powinno stać się regułą. Do każdego przykazania, oczekiwanej postawy, podziękowania i czci oddawanej Bogu, można wybrać tekst literacki bliski dziecku, który wspomogłoby zrozumienie przekazywanych treści. Wyzwolenie aktywności pociąga za sobą chęć poznania, wczuwanie się w rolę, pozytywne emocje, które będą towarzyszyły także innym lekcjom religii.

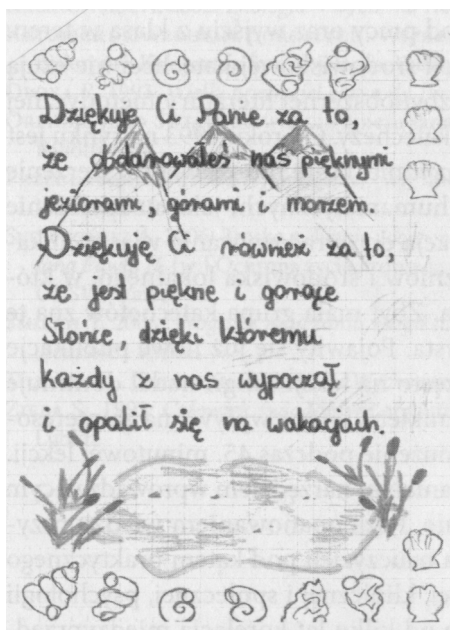
Katecheta ma możliwości nie tylko przekazywania wiedzy zgodnie z naukami kościoła, ale przede wszystkim kształtowania postaw moralnych, wartości i poglądów o świecie. Te oddziaływania wychowawcze zmierzają do osiągnięcia względnie trwałych zmian w osobowości wychowanków. Skutki tych oddziaływań są w stosunku do najmłodszych dość głębokie. Na lekcjach religii na pierwsze miejsce wysuwa się kształtowanie takich wartości, jak: dobro, miłość do drugiego człowieka oraz poszanowanie życia ludzkiego i całej przyrody (Przeclawski, 1997, s. 914). Ponieważ dzieci łatwiej akceptują nakazy i zakazy wtedy, gdy są zgodne z ich postawami, dlatego tak bardzo ważne jest od najmłodszych lat kształtowanie prawdziwych postaw prośrodowiskowych.

Uczenie podziwu dla przyrody i szacunku dla niej należy do wychowania religijnego. Zachowanie dziecka w parku, lesie i ogrodzie zależy od postaw i wzorców ukształtowanych w procesie wychowania, zaś stosunek człowieka do przyrody wynika ze wskazania, że środowisko naturalne jest dobrem wspólnym wszystkich ludzi, a czynienie krzywdy Ziemi staje się dla chrześcijanina grzechem godnym potępienia (Kalinowska, 2002, s. 71). Na lekcji religii uczniowie opracowują „10 przykazań ekologicznych”, które są oparte na zasadach wiary [ryc. 5]. Zajęcia katechetyczne w szkole mają za zadanie wyjaśnić często źle interpretowane słowa Pisma Świętego: „czyńcie sobie ziemię poddaną”. Prawidłowa analiza tekstu Biblii ukazuje przesłania ekologiczne, jakie są w niej zawarte.

W klasach 4-6 można wykorzystać wiersz „Spowiedź z piątego przykazania”
Marty Klubowicz:

Ryc. 5 Przykładowa praca uczniów klasy 5

Ryc. 6 Modlitwa dziękczynna ucznia klasy 6

odgrywa wielką rolę w edukacji środowiskowej. Pośpiech, brak czasu powodują odchodzenie od rodzinnych tradycji. W ramach współpracy ze środowiskiem

„Jestem mordercą
tysiąca roślin
mam na sumieniu
krzak czarnego bzu
dřęczony na szafas torturowałam
upartą wierzbę
przed Wielkanocą...”

Tekst ten może stać się inspiracją do przeprowadzenia zajęć, przedstawiających nieprawidłowe wykorzystywanie przyrody i zagrożeń wywołanych przez człowieka. Wychodząc od zagrożenia dla środowiska, niszczenia zwierząt, roślin i człowieka, odwołujemy się do przykazania *nie zabijaj*. Rabunkowa gospodarka, która poprzez kwaśne deszcze, zatrute wody, glebę i powietrze niszczy wszystkie istoty żywe, musi zostać wstrzymana. Dokonać tego mogą tylko ludzie świadomi, aktywni i odpowiedzialni. Rolą katechezy jest przygotowanie do podejmowania słuszych decyzji w oparciu o wiedzę i zasady moralne wynikające z lekcji religii.

Nauczanie Kościoła powinno przekonać dzieci o znaczeniu Ziemi dla życia ludzi. „To Bogu należą się podziękowania za piękny dar, jaki od Niego otrzymaliśmy”. Dzieci inspirowane opowiadaniem nauczyciela bardzo chętnie zamieniają się w twórców”, którzy z serca piszą piękne modlitwy [ryc. 6]. Tradycja modlitwy niestety zanika, choć dla katolików ten sposób rozmowy z Bogiem jest bardzo ważny w celu utrzymania wiary.

Przeprowadzenie zajęć, przybliżających dzieciom tradycje świąteczne,

lokalnym nauczyciele katecheci organizują wielkie imprezy i konkursy, które przybliżają tradycje, pokazując wkład pracy dzieci w ich przygotowanie i znaczenie rodziny, dla której ten wysiłek jest czyniony. W szkołach organizowane są konkursy na wyjątkową palmę. Najpiękniejsze trafiają w palmową niedzielę do kościoła.

Na mszy dla dzieci i młodzieży organizowany jest konkurs na najładniejszą i najwyższą palmę. Wszyscy uczestnicy otrzymują dyplomy, a zwycięzcy dodatkowo drobne nagrody. W klasach odbywają się wigilie z udziałem rodziców oraz konkursy na najpiękniejszą szopkę bożonarodzeniową. Rodzice zapraszani są na imprezy środowiskowe, takie jak: wspólne kolędowanie, jasełka, a wszystkie te działania wyzwalają twórczą aktywność dzieci.

Pedagodzy, którzy liczyli na autorytet kościoła, wiary i katechety, muszą pomagać nauczycielom religii zapanować nad niepokorną klasą, dostarczyć odpowiednią wiedzę, aby umieli oni pokonać agresję wśród uczniów oraz zachęcać do korzystania z bogatej literatury pedagogicznej i psychologicznej. Tradycja nauczania przez kościół jest dłuższa niż edukacji świeckiej. Także wypracowane sposoby oddziaływania wychowawczego sięgają kilkunastu wieków wstecz. Niestety, nie przekłada się to na przygotowanie katechetów do pracy w szkole. Brak umiejętności radzenia sobie z zachowaniami wykraczającymi poza przyjętą normę, powoduje dyskomfort. Jednocześnie wpływa na decyzję nauczyciela o wprowadzenie atrakcyjnych form i metod pracy oraz wyjściu z klasą w teren. Do odkrywania piękna przyrody i edukacji środowiskowej katecheci nie czują się jednak w pełni przygotowani. Nie ma zbyt obszernej literatury metodycznej z zakresu edukacji ekologicznej w ramach katechezy. Od roku 1993 na rynku jest dostępne opracowanie pt.: *Katechezy ekologiczne*, które umożliwiło rozszerzenie wiedzy z zakresy nauk przyrodniczych i humanistycznych, jako uzupełnienie wiedzy teologicznej. Może ono być inspiracją do opracowywania własnych katechez, uwzględniających możliwości uczniów i środowiska lokalnego, w którym można prowadzić interesujące zajęcia. Zbyt mała grupa katechetów zna tę pozycję i szkoda, że niewielu z niej korzysta. Pojawiły się już nowe publikacje z tego zakresu, ale też są mało znane. Często na lekcji religii nadal dominuje zapamiętywanie tekstów i praca z podręcznikiem, co nie wpływa na zainteresowanie uczniów tematem oraz powoduje znużenie podczas 45. minutowej lekcji. Edukacja środowiskowa może stać się wspaniałym narzędziem wprowadzającym aktywność i wyzwalającym zaangażowanie. Poza opanowaniem wiedzy przyrodniczej wymaga dobrego przygotowania nauczycieli pod kątem praktycznego wykorzystania wiedzy z pedagogiki ogólnej, klinicznej i społecznej, psychologii społecznej oraz socjologii. Wprowadzona od kilku lat korelacja międzyprzedmiotowa również sprawia wiele trudności praktycznych. Studia nie dają bowiem podstaw do podejmowania takich działań.

Wydaje się więc konieczne wprowadzenie do programu studiów, przygotowujących nauczycieli religii, wiedzy umożliwiającej prowadzenie edukacji środowiskowej. Nabycie umiejętności prowadzenia zajęć w terenie, poznanie literatury z zakresy ekologii oraz możliwości wykorzystania jej podczas zajęć jest konieczne, aby ożywić i uatrakcyjnić lekcje katechezy. Jednocześnie wpłynie to na swobodne posługiwanie się umiejętnościami pedagogicznymi, tak istotnymi podczas kształtowania proekologicznych postaw i nawyków. Nauczycielom zaś da poczucie satysfakcji i zadowolenia z pracy, a sukcesy wychowawcze będą motywacją do podjęcia kolejnych wysiłków, doskonalących warsztat pracy.

Bibliografia

- ADHORACJA APOSTOLSKA Papieża Jana Pawła II do biskupów kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego o katechizacji w naszych czasach, 1980, Wydział nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.
- DOŁĘGA M. J. 2002: *Podstawowe pojęcia w edukacji środowiskowej – spory definicyjne*, [w:] Zeszyty naukowe nr 31, PAN, Warszawa.
- JAN PAWEŁ II Przemówienia i homilie, Katolicka Agencja Informacyjna, 1999, Michalineum.
- JURCZYK B. 1992: *Ekologia* [w:] Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich, red. ks. M. Rusecki, KUL, Lublin.
- KALINOWSKA A. 2002: *Ekologia – wybór na Nowe Stulecie*, NFOŚiGW, Warszawa.
- KATOLICKI KATECHIZM DOROSŁYCH: Wyznanie wiary Kościoła, 1987. Niemiecka Konferencja Biskupów, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań.
- OPOKA R. 1993: *Wielki przyjaciel przyrody*, [w:] Katechezy ekologiczne, KUL, Lublin.
- ORĘDZIE JEGO ŚWIĄTOBLIWOŚCI Papieża Jana Pawła II na XXIII Światowy Dzień Pokoju, 1990, Pallottinum.
- PRZECLAŃSKI K. 1997: *Wychowanie*, [w:] Encyklopedia pedagogiczna. Fundacja Innowacyjna, Warszawa 1997.
- SKOWROŃSKI A. 2006: *Troska o Ziemię i ochrona środowiska społeczno-przyrodniczego w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] Ochrona życia i zdrowia człowieka w nauczaniu Jana Pawła II, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- ŚMIECH T. 2003: *Program nauczania religii dla klas IV – VI szkoły podstawowej*, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce.
- TILLMAN D., COŁOMINA P. Q. 2004: *Wychowanie w duchu wartości. Przewodnik WSiP*, Warszawa.
- ZIĘBA S., 1993: *Człowiek świadomym organizmem przyrody*, [w:] Katechezy ekologiczne, KUL, Lublin.